

TÜRKİYE KALKINMA VAKFI
Development Foundation of Turkey

BUĞDAY ÖZET RAPORU

RAHİM YENİ
Ziraat Yüksek Mühendisi
TKV Mütevelli Heyeti Üyesi

Mayıs, 2022 / ANKARA

YILLARDIR ZARAR EDEN BUĞDAY ÜRETİCİSİNİN ÜRETİME DEVAM EDEBİLMESİ İÇİN BUĞDAY TABAN FİYATI KAÇ LİRA OLMALIDIR?

Türkiye'de yaklaşık 8 milyon hektar rantabl olarak buğday tarımı yapılabilecek alan bulunmaktadır. 2000'li yıllardan sonra girdi fiyatlarının sürekli artması, girdi desteklerinin (gübre, mazot, tohum, kredi) çok düşük kalması, piyasada oluşan ürün fiyatlarının istenilen düzeyde artmaması ve TMO'nun destekleme alımı yapmaması buğday ekim alanlarının azalmasına neden olmuştur. Ülkemizde en az 1 milyon hektar buğday ekilebilecek alan boş bırakılmaktadır. Boş bırakılan alanlardan dolayı yılda ülkemizin en az 3 milyon ton buğday üretim kaybı söz konusudur.

Türkiye'nin son yedi yıllık ortalama buğday üretimi 20,2 milyon ton olmuştur, bu üretim miktarıyla dünyanın sayılı buğday üreticisi ülkeleri arasında yer almaktadır. Türkiye, 2021 yılında dünya buğday üretiminin yaklaşık %2,2'sini, dünya buğday ekim alanının ise %3,1 ini oluşturmuştur.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 2021 yılında ülkemizde toplam 67.446.660 dekar alanda buğday ekimi yapılarak yaklaşık 17,7 milyon ton buğday elde edilmiştir. Toplam buğday ekim alanının 12.013.690 dekarında makarnalık buğday ekilerek yaklaşık 3,2 milyon ton makarnalık buğday elde edilmiştir. Türkiye'de buğday verimi dünya ortalamasının (347 kg/Da) altında olup 2021 yılında 262 kg/da olarak gerçekleşmiştir.

Buğday, ülkemizde temel gıda maddesi olan ekmeğin ham maddesi olması ve ekmeğin tüketim alışkanlığın çok fazla olması nedeniyle son derece stratejik bir üründür. Türkiye'de kişi başına ekmek tüketiminde farklı rakamlar bulunmaktadır. Kimi verilerde kişi başına ekmek tüketimi 121 kg/yıl (TMO), kimi kaynaklarda 140 Kg/yıl (TZOB) olarak açıklamaktadır.

Değerlendirmemizi TMO'nun kişi başına ekmek tüketim miktarını kullanarak yaptığımız hesaplamada; TÜİK verilerine göre (2021 yılı sonu) nüfusumuz 84,7 milyon kişidir. İçişleri Bakanı'nın verdiği bilgiye göre de Suriyeliler dahil Türkiye'de 5 milyon 75 bin sığınmacı ve göçmen dahil edildiğinde toplam nüfusumuz 90 milyon kişiyi geçmektedir. Bu nüfusun sadece ekmek ihtiyacının karşılanması için en az 12 milyon ton kaliteli ekmeklik buğdaya gereksinimi vardır. Diğer taraftan kişi başına yaklaşık 6,5 kg makarna, 12 kg bulgur, 5,5 kg bisküvi ve 2 kg irmik tüketimimiz dikkate alındığında söz konusu bu ürünleri elde edebilmek için en az 3 milyon ton kaliteli buğdaya ihtiyacımız bulunmaktadır. Dolayısıyla sadece yurt içi gıda talebinin karşılanması için 15 milyon ton buğdaya ihtiyacımız bulunmaktadır. Bunun yanında 1,4 milyon ton tohum, 2,5 milyon tonda yem ihtiyacı dikkate alındığında toplam yurtiçi talebin karşılanması için en az 19 milyon ton buğdaya ihtiyacımız bulunmaktadır. Diğer taraftan 7,5-8 milyon tona yaklaşan yıllık un, makarna, irmik, bisküvi gibi işlenmiş ürün ihracatımız da dikkate alındığında Türkiye'nin buğday üretimini mutlaka 30 milyon tona çıkarması gerekmektedir.

Türkiye'nin yedi bölge ve tüm illerinde üretilen buğday, yaklaşık 2,5 milyon çiftçi ailesinin geçim kaynağını oluşturmaktadır. Türkiye'de buğday ekim alanlarının yaklaşık %90'ında sulama yapılmamaktadır. Buğday kuru koşullarda yağmur rejimine bağlı olarak yetiştirildiğinden buğday verimi düşüktür.

Türkiye'de hektara ortalama buğday verimi 2.150-2.950 kg arasında değişirken, bu miktar ABD'de 3.200- 3.500 kg, AB'de (ortalaması) ise 5.200-5.500 kg'dır.

Ülkeler kendi halklarının gıda güvencelerini sağlamayı ana hedef olarak belirlemişlerdir. Özellikle gelişmiş ülkeler gıda güvencelerini garanti altına almak için uzun yıllardan beri tarım sektörüne çok büyük desteklerde bulunarak, sektörde önemli yapısal reformlar yapmışlardır. Başta buğday olmak üzere bazı tarımsal ürünleri stratejik ürün olarak nitelemişler ve bu ürünler için özel politikalar uygulamışlardır. Ülkemizde de özellikle buğday talebinin yerli üretimle karşılanması doğrultusunda önemli adımlar atılmış ve 1938 yılında Toprak Mahsulleri Ofisi (TMO) kurularak üreticinin ürettiği buğdayı satın alarak, yurt içi buğday arz ve talebini düzenleyerek (önemli ölçüde müdahale kuruluşu olarak görev yapmıştır) hem üreticiye hem de tüketiciye önemli katkılarda bulunmuştur.

Özellikle, 24 Ocak 1980 de uygulamaya konan “İstikrar Kararları”, 5 Nisan 1994 tarihinde uygulamaya konulan İstikrar Programı ve 1999 yılı aralık ayında Uluslararası Para Fonu (IMF) ile imzalanan stand-by anlaşması ülkemiz tarımının çökmesine neden olmuş ve sektörden kaçış hızlanmıştır.

Herhangi bir faaliyetin sürdürülebilirliği o faaliyetten elde edilen gelire ve kazanca bağlıdır. Özellikle son 20 yılda tarımsal faaliyetle uğraşanlar bu faaliyetleri terk ederek kırsal alandan şehirlere göç etmektedirler. Son derece meşakkatli bir uğraş olan tarımsal üretimin sürdürülebilir olabilmesi için tarımsal işletmelerin karlı olması gerekmektedir. Eğer bir çiftçi ailesi ürettiği ürünlerden elde ettiği gelire geçimini sağlayamıyor ve başka işlerde çalışarak geçinmeye çalışıyorsa o çiftçi ailesinin tarımsal üretimi terk etmesi son derece doğaldır. AK Parti Hükümetleri ilk dönemlerinde çiftçi yanlısı gözükmekle bazı yıllar TMO buğday alım fiyatlarını dünya fiyatlarına yakın hatta dünya fiyatlarının biraz üstünde açıklamış, ekim alanları önceki yıllara göre sabit kalmıştır, ne zamanki buğday alım fiyatları iç ve dış piyasaların altında kalmış, üretici buğday ekiminden vazgeçer hale gelmiş ve 2018 yılına göre 2021 yılında 560 bin hektar buğday alanı boş kalmıştır.

Tarımsal işletmelerin geniş araziye sahip olması başta mekanizasyon olmak üzere tüm girdilerde ekonomik kullanım sağlayarak maliyeti düşürmektedir. ABD'de ortalama işletme büyüklüğü yaklaşık 180 hektar, AB'de 11 hektar iken Türkiye'de 6 hektardır. Türkiye'de işletmelerin çok küçük olması nedeniyle teknoloji kullanımı düşük ve üretim maliyetleri istenilen düzeye indirilememektedir.

Tarımsal yapıdaki olumsuzlukla birlikte, Türkiye'de buğday üretiminin yapıldığı alanlardaki iklim, toprak ve topografik özellikler de buğday üretimini ve verimi kısıtlamaktadır. Tarımsal üretimde amaç, birim alandan yüksek verim elde ederek, geliri maksimum kılmaktır. Bu da gübre, ilaç, tohum, sulama suyu, mekanizasyon ve mazot gibi girdi kullanımıyla mümkündür. Ülkemizde kullanılan girdilerin tamamına yakını ithalata temin edilmektedir, dolayısıyla girdi fiyatları döviz endekslidir. Döviz kurları arttıkça girdi fiyatları da artmaktadır. 2021 yılı Ekim ayında bir litre mazot 7,87 TL iken, 17 Mayıs 2022 tarihinde %181,5 artışla 22,15 TL, 2021 yılında 1 ton Amonyum Sülfat (%21) 3.300 TL iken, 2022 yılı mayıs ayında %119,7 artışla 7.250 TL., Tonu 5.628 TL olan Üre gübresi %118,2 artışla 12.280 TL ve tonu 6.050 TL olan DAP gübresi %107,6 artışla 12.562 TL'ye yükselmiştir. Ortalama kimyasal gübrenin fiyatı %115,3 oranında artmıştır. Bir kamu kuruluşu olan TİGEM tarafından üretilen buğday tohum fiyatı da aynı dönemde %43,5 oranında artmıştır. DSİ İşletme ve Bakım ücreti ile su ücreti aynı dönemde %25 ile %94,9 oranında artmıştır. Traktör ve diğer makine ekipmanların fiyatlarındaki artışlarda %100'ün üzerinde olmuştur.

Türkiye'de 2022 yılında dekara buğday maliyeti (bölgelere göre değişmektedir) yaklaşık 1600-1700 TL olarak hesaplanmıştır. Mazot, traktör, biçerdöver ve işçilik fiyatlarında olağan üstü bir artışın olmaması durumunda 2022 yılı ürünü buğdayın kg maliyeti (verim 270-300 TL/Da alınmıştır) en az **5,5-6,0 TL** olacağı tahmin edilmektedir.

17 Mayıs 2022 tarihinde Polatlı Ticaret Borsasında 1.Derece Kırmızı Sert Buğdaylar 6.245 TL/Ton'dan, 2. Grup Ekmeklik Buğdaylar ise 6.065 TL/Ton'dan işlem görmektedir. Yine aynı

tarihte Konya Ticaret Borsasında Durum Buğdaylar 6.287 TL/Ton dan, 2. Derece Kırmızı Sert Buğdaylar ise 6.091 TL/Ton dan işlem görmektedir.

ABD Tarım Bakanlığı kayıtlarına göre 2022 yılı kasım ayında ABD menşeli buğdayların 450-530 dolar/ton, Rusya menşeli buğdayların 335-400 dolar/ton, AB menşeli buğdayların ise 365-450 dolar/ton'dan işlem göreceği belirtilmiştir.

Başta ekmek olmak üzere, makarna, bulgur, irmiğin ham maddesi olan buğdayın üretiminin mutlaka gıda güvencesi bakımından yerli üretimden sağlanması bunun içinde mutlaka buğday üretim politikasının değiştirilerek ülkemize uygun hale getirilmesi gerekmektedir.

Buğday üretimini artırmaya yönelik politikalar acil olarak alınmaz ise önümüzdeki yıllarda başta ekmek olmak üzere diğer buğdaya dayalı mamul ürünlerin (makarna, bulgur, bisküvi, irmik vb.) temininde de ülkemizde büyük sorunlar yaşanacaktır.

2021/2022 üretim ve pazarlama sezonunda TMO yerli üreticilere ekmeklik buğday için 2.250 TL/Ton, Makarnalık buğday için 2.450 Ton fiyat belirlemiş, birkaç ay sonra 4500-5000 TL/tondan buğday ithal ederek yerli üreticileri mağdur etmiştir.

2022 yılında buğday üretiminde, üreticinin gerekli gübreyi tarlasına atamaması nedeniyle önemli bir değişimin olmayacağı tahmin edilmektedir. 2022 yılında buğdaya verilen mazot, gübre, sertifikalı tohum ve fark ödemesi toplamı kg başına sadece 29 kuruştur. 2022 yılı buğday taban fiyatları açıklanırken buğday üretim maliyetleri, dünya piyasalarındaki buğday fiyatları, yurtiçi borsa fiyatları ve çiftçinin geçmiş yıllardaki kayıpları dikkate alınarak belirlenmesi ve 2022 yılında Beyaz ve Kırmızı sert buğdayların en az **7.000 TL/Ton**, Makarnalık Buğdayların **8.000 TL/Ton** fiyattan TMO tarafından alınması gerekmektedir. TMO'nun alım nedeniyle görev zararı oluşturmaması ve sanayicilere uygun fiyattan buğday verebilmesi için Tarım Kanununda yer alan Fark Ödeme Desteğini devreye sokarak, buğday satışının kime satılmış olmasına bakılmaksızın Hazine'den karşılanmak üzere 2022 yılında buğday için Fark Ödeme miktarının 1000-1500 TL/Ton olarak belirlenmesi ve bu fark ödeme miktarının iç ve dış piyasadaki buğday fiyatlarındaki artışa göre aylık olarak yeniden belirlenmesi ve bu uygulamanın üreticiye duyurulması gerekmektedir.